

O AUTOBIOGRAFSKIM ZAPISIMA ANTUNA HRVATINA, IVANA ANIČIĆA I KATARINE ŠĆUKA-KUKEC IZ FONDOVA DRŽAVNOG ARHIVA U PAZINU

Iva GRDINIĆ
Državni arhiv u Pazinu,
Odjel za dokumentacijsko-informacijske
poslove s Knjižnicom
Pazin, Vladimira Nazora 3
iva.grdinic@dapa.hr

UDK 929Hrvatina, A.:930.253(497.571Pazin)
929Aničić, I.:930.253(497.571Pazin)
929Šćuka-Kukec, K.:930.253(497.571Pazin)

Stručni rad

<https://doi.org/10.31726/via.26.26.4>

Jasna MRKONJIĆ
Državni arhiv u Pazinu,
Odjel za sređivanje i obradu
Arhivskog gradiva
Pazin, Vladimira Nazora 3
jasna.mrkonjic@dapa.hr

Rad služi kao uvodni tekst tri članka koja slijede u ovom broju *Vjesnika istarskog arhiva*, a koja donose prijepise autobiografsko-kroničarskih zapisa te preslike fotografija, tiskovina i fragmenata nastalih mahom u prva dva desetljeća 20. stoljeća i pohranjenih u dva osobna fonda i Zbirci pisama Državnog arhiva u Pazinu. Riječ je o osobnim ostavštinama Antuna Flege i Katarine Šćuka-Kukec te o nasljedstvu pisanog gradiva Antuna Hrvatina, koje su njegovi unuci predali ondašnjem Historijskom arhivu u Pazinu. Nakon uvoda se u radu objašnjava zajednički kontekst navedenoga gradiva s obzirom na različite stvaratelje te značaj tih primopredaja i u arhivskom i u osobnom kontekstu.

Ključne riječi: Antun Hrvatin, Ivan Aničić, Katarina Šćuka-Kukec, osobni arhivski fondovi DAPA, korespondencija, 1905. – 1989.

Keywords: Antun Hrvatin, Ivan Aničić, Katarina Šćuka-Kukec, personal archival fonds, DAPA, correspondence, 1905 - 1989

Parole chiave: Antun Hrvatin, Ivan Aničić, Katarina Šćuka-Kukec, fondi archivistici personali DAPA, corrispondenza, 1905-1989

Uvod

U dva osobna arhivska fonda Državnog arhiva u Pazinu (dalje: DAPA) te u Zbirci pisama¹ čuvaju se tri zapisa koja posreduju istarsku duhovnu te ideološku i političku dvojnost s prijelaza iz prvog u drugo desetljeće 20. stoljeća. Riječ je o stvarateljima čije biografije ne bilježe javno djelovanje i koji na području recepcije ne pripadaju skupu vrednovanih i/ili ovjerovljenih autora.

Ovim tekstom nastojimo s pozicije arhivske struke ukazati kako se radi o pisanim ostavštinama onih profila stvaratelja koji ne mogu biti obuhvaćeni niti jednom kategorijom predefiniranog vrednovanja, kao niti ikakvom drugom vrstom unaprijed utvrdivog probira, a u Arhiv, osim slučajem, najčešće pristižu osobnom voljom stvaratelja.

Prvi je autobiografsko-kroničarski zapis u dvije bilježnice zemljoradnika i mlinara iz Kašćerge, Antuna Hrvatina. S obzirom na vremenski okvir koji prikazujemo, u obzir je uzeta prva njegova bilježnica u kojoj zapisi prikazuju razdoblje od 1875. do 1913. godine.

Drugi čini cjelina od ukupno 47 pisama iz korespondencije Ivana Aničića iz Gračišća i Antuna Flege iz Buzeta, đaka Hrvatske gimnazije u Pazinu i studenata Pravoslavnog fakulteta Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Pisma su nastala u razdoblju od 1910. do 1913. godine.

Treći autobiografski zapis je pismo kojim je Katarina Šćuka-Kukec, kao starica na kraju osmog desetljeća svoga života, povjerala na skrb Državnom arhivu u Pazinu »ostatke ostataka« svoje mladosti – slike, tiskovine i fragmente nastale prije nego što je 1918. izbjegla iz Istre.

O zajedničkom kontekstu arhivskog gradiva različitih stvaratelja

Arhivističke obrade ovih provenijencijski, a dijelom i sadržajno naizgled posve odvojenih cjelina, ukazale su na nekoliko razina povezanosti koje se nije moglo zanemariti. Metodološki, obrada sadržajne povezanosti ovih cjelina također je uputila na osobne kontekste i autobiografske elemente:

– riječ je o tekstovima koji se i s pripovjednog i sa sadržajnog aspekta mogu atribuirati i kao autobiografski, a koji sadržajno nadopunjuju korpus historiografskih tekstova vezanih uz proučavanje događaja s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Poblježe, sve tri cjeline – Hrvatina kronika, Aničićeva pisma te pismo koje je 1989. godine Katarina Šćuka-Kukec uputila DAPA – sadržajno dopunjuju širu društvenu i povijesnu pripovijest, onu o prošlosti i razvoju hrvatskog školstva u Istri.

– Školski dani kojima započinje zapis Antuna Hrvatina dovršeni su (ili prekinuti) u godini kada je pazinska njemačka gimnazija (*K.K. Staats-Obergymnasium zu Mitterburg*) preseljena u Pulu.

¹ HR-DAPA-904 Antun Hrvatina: 1905/1937 [1945/1946]; 1 kut., 0,1 d/m.

HR-DAPA-899/7 Zbirka Pisama (1824/1913). Pisma Ivana Aničića Antunu Flegi (1910/1913): 1 sv. (47 kom); 0,01 d/m.

HR-DAPA-925 Katarina Šćuka Kukec: 1905/1989; 1 sv., 0,01 d/m.

– Ivan Aničić je svojim pismima posvjedočio o životu dijela šeste generacije maturanata Carsko kraljevske velike državne gimnazije u Pazinu (1899. – 1918.) u godinama najžešćih podjela među đacima te kasnijem boravku na studiju prava u Zagrebu.

– Katarina Šćuka-Kukec napustila je Gimnaziju i izbjegla preko Učke 1918. godine, kada Gimnazija prestaje djelovati i kada započinje proces gašenja hrvatskih škola u Istri.

S formalne i sadržajne te pripovjedne strane, Hrvatinov i Aničićev tekst međusobno su višestruko različiti, ali i povezivi:

– zapisi Ivana Aničića i Antuna Hrvatina dijelom su nastajali u isto vrijeme: od 1910. pa do 1913. godine, kada prestaju diskurzivni dijelovi Hrvatinovih zapisa i prekida se ciklus Aničićevih pisama.

– Tijekom nastajanja autobiografsko-kroničarskog zapisa u bilježnici, Antun Hrvatini se sredinom svoga životnog vijeka našao i na tragično nametnutoj životnoj prekretnici koja je uvjetovala preispitivanje, sumiranje i, posljedično, tek korektivno dopisivanje teksta čiji se sadržaj odnosio na osobnu povijest. Nije zgorega usput pripomenuti kako se u trenutku donošenja odluke o predaji pisma Arhivu spominje Antun Flego, adresat Aničićevih pisama.

– Aničićevi zapisi, s druge strane, nastaju na početku životnog puta te u većem dijelu izviru u njima otvorene pripovjedne pozicije, u bitnome obilježene proaktivnim anticipiranjem onoga što adolescent Aničić naziva »pravim životom«. U kontekstu ljudskog životnog ciklusa, nije na odmet spomenuti da je Ivan Aničić vršnjak Hrvatinove najstarije kćeri.

No, korijeni različitosti između pripovjednih profila Antuna Hrvatina i Ivana Aničića sežu mnogo dublje od onoga što bi se moglo svesti na generacijsku i autobiografsku razliku. U širem kontekstu, ovi autobiografski tekstovi oslikavaju tadašnju istarsku duhovnu dvojnost:

– u Hrvatinovom pripovjednom profilu očituju se obilježja preporodnog svjetonazora utemeljenog na istarskoj domaćoj tradiciji, čvrstoj klerikalnoj jezgri i povjerenju u unutarinstitucionalno djelovanje. Hrvatinovo pripovijedanje obilježava suspregnut autorski glas koji nastoji osigurati pregledan i staložen iskaz, čak i onda kada se naočigled radi o pseudo-objektivnoj distanci. Vrijedni detalji koje svojim zapisom posreduje Hrvatini nadopunjuju historiografsku pripovijest o životu istarskoga seoskog stanovništva krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a među njima posebno treba spomenuti pripovjedačeve obavijesti o izgradnji župne crkve 1891. godine, početku prskanja loze galicom zbog zaštite od peronosporne i nepovjerljivost konzervativnijeg dijela seljaka prema novoj tehnici (1893. i 1896.), o izgradnji novog groblja u Kašćergeri (1893.) i otvorenju pomoćne škole koju je vodio župnik Josip Gojtan, potom o izgradnji školske zgrade općinskim novcem (1901.), održavanju prve pjevanice mise u cijelosti na hrvatskom jeziku (19. ožujka 1903.) i o odlasku prvoga iseljenika iz Kašćerge u Ameriku (30. travnja 1907.).

– Aničićev pak svjetonazorski profil anticipira jedno od bitnih obilježja europske moderne – borbenost »mladih«, koja se u okvirima istarske đačke, studentske i učiteljske sredine, posve u skladu s političko-ideološkim strujanjima s početka 20. stoljeća, polarizirala

u dvije svjetonazorske, ideološke i političke opcije – liberalnu i klerikalnu. Ove ideološke struje, okupljene oko literarnih/đaćkih društava na Gimnaziji, preuzele su generacijsko-ideološki model udruživanja u književna te đaćka i akademska društava, koji je stvoren na prijelazu stoljeća među studentima u Pragu i, za Pazinsku gimnaziju bitnije, u Beču gdje je pri Hrvatskom akademskom društvu »Zvonimir« osnovan Istarski odbor.²

Značaj primopredaja u arhivskom i osobnom kontekstu

Unuci Antuna Hrvatina poklonili su Historijskom arhivu u Pazinu djedovu bilježnicu kada imena sabrana u obiteljskom *Rodosloviu* te mjesta i događaji opisani u *Kronici* više nisu bili snažno emotivno ulančani u njihove osobne priče.

Po primitku posljednjeg pisma Antun Flego je gotovo punih 50 godina nakon posljednjeg pisma još uvijek čuvao zapise o prijateljstvu nastalom u *Srcegradu*. Razmjene pisama u kasnijem periodu najvjerojatnije više nije bilo, ili primatelj kasnija pisma koja je razmijenio s Ivanom Aničićem nije smatrao dovoljno bitnim da bi ih priključio svojoj osobnoj ostavštini. Pisma je, zajedno s brojevima *Naprijeda* poklonio kao povijesnu vrijednost. Ipak, biografska interpretacija ne može zanemariti kontekst u kojem se zbila primopredaja: simbolično, Antun Flego je odabrao rastati se od pisama prilikom obilježavanja 50. godišnjice mature 1960. godine. U trenutku primopredaje bio je u istoj dobi u kojoj je Antun Hrvatina konačno odustao od unošenja podataka u svoju bilježnicu.

Antun Flego i Katarina Šćuka-Kukec poklonili su dijelove svoje osobne baštine sami, još za svoga života, s nadom da će tekstualni i slikovni zapisi u kojima su fiksirani dijelovi pripovijesti o onome što su »prošli i proživjeli, osjećali i željeli, žudili i uzdisali« biti prepoznati kao dio veće i važnije priče, te da će i nakon što njihov glas više neće biti u mogućnosti prenijeti osobnu pripovijest nečija ruka posegnuti za njihovom pričom.

Katarina Šćuka-Kukec oprostila se od »sitnica« koje je ponijela sa sobom u koferu, kojem je već pri zbjegu iz Istre 1918. pukla ručka, tek kada je zaključila da njezina osobna priča neće biti ulančana u obiteljsku povijest i kada ju je kao osamdesetdevetogodišnju staricu počelo izdavati pamćenje, dotadašnji skrbnik osobne pripovijesti.

Zaključak

Sve tri biografski kontekstualizirane primopredaje, bilo da se radilo o izravnoj predaji osobne ostavštine ili o predaji nasljedstva, jasno ukazuju kako je Arhiv, u slučajevima »malih ljudi« čija se ostavština nalazi na popisu akvizicija odlukom stvaratelja, a ne normiranom arhivskom praksom, preuzeo ne samo dužnosti skrbnika materijalne ostavštine, nego je zadobio i povjerenje stvaratelja ili njihovih nasljednika kao pouzdan čuvar i posrednik osobnih životnih priča.

² Pokretači Istarskog odbora bili su Fran Novljan i Ivan Ivančić, kasnije profesori na Gimnaziji, a njegovi članovi profesori Nikola Žic, Ivan Dorčić i Celezije Vratović; *usp.* Ivan IVANČIĆ, »Nekoliko podataka iz mog sjećanja koji se odnose na staru pazinsku gimnaziju«, u: Galiano LABINJAN – Vitomir UJČIĆ (ur.), *Spomen - knjiga Gimnazije u Pazinu: 1899 – 1969*, Gimnazija Otokar Keršovani, Pazin, 1973., str. 20–21.

Takva vrsta povjerenja izgrađena je na susretima Arhiva sa širokim krugom različitih profila korisnika, i počiva, prije svega »na duši« i na senzibilitetu arhivista i istraživača koji su svrnuli svoj pogled na zapise jednoga umrlog zemljoradnika i mlinara, jednoga bivšeg đaka i jedne starice, te u tim zapisima prepoznali trajnu vrijednost, informacijski potencijal i u baštinskom smislu ništa manje važno – ljepotu.

Literatura:

- Cukrov, Ante, *Između obrazovanja i denacionalizacije: Lega Nazionale i njezine škole u Istri krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, ser. Hrvatsko školstvo u Istri, knj. 3, C.A.S.H., Pula, 2001.
- Demarin, Mate, *Hrvatsko školstvo u Istri: pregled razvoja 1818-1918*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1978.
- Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša – Robert Matijašić, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1995.
- Ivančić, Ivan, »Nekoliko podataka iz mog sjećanja koji se odnose na staru pazinsku gimnaziju«, u: Galiano Labinjan – Vitomir Ujčić (ur.), *Spomen - knjiga Gimnazije u Pazinu: 1899 – 1969*, Gimnazija Otokar Keršovani, Pazin, 1973., str. 19–27.
- Jelinčić, Jakov – Radaljac, Ljiljana, »Pregled arhivskih fondova i zbirki u Historijskom arhivu Pazin«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XXIII (1980.), str. 65–101.
- Kolanović, Josip (ur.), *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006.
- Milanović, Božo, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knj. II (1883-1947), Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Pazin, 1973.
- Naša sloga*, časopis. Godišta: 1875. – 1914.

SAŽETAK

O autobiografskim zapisima Antuna Hrvatina, Ivana Aničića i Katarine Šćuka-Kukec iz fondova Državnog arhiva u Pazinu

Ovaj smo rad pripremile kako bi poslužio kao uvodni tekst tri članka koja slijede u ovom broju *Vjesnika istarskog arhiva*, a naslova su: »Rodjen sam u Kašćergi... Autobiografsko kroničarski zapis Antuna Hrvatina (1875. – 1913.)«, »Pisma Ivana Aničića (Zlovečere) Antunu Flegi (1910. – 1913.)« i »Righe na duši pravom arhivu«. U ta su tri članka pored uvodnih objašnjena uvršteni prijepisi autobiografsko-kroničarskih zapisa te preslici fotografija, tiskovina i fragmenata nastalih mahom u prva dva desetljeća 20. stoljeća i pohranjenih u dva osobna fonda (*HR-DAPA-904 Antun Hrvatin: 1905/1937 [1945/1946]* i *HR-DAPA-925 Katarina Šćuka Kukec: 1905/1989*) i Zbirci pisama DAPA (*HR-DAPA-899/7 Zbirka Pisama (1824/1913). Pisma Ivana Aničića Antunu Flegi (1910/1913)*). Riječ je o ostavštinama Antuna Flege i Katarine Šćuka-Kukec, koji su ih osobno predali u pohranu ondašnjem Historijskom arhivu u Pazinu, odnosno DAPA, te o pisanoj ostavštini Antuna Hrvatina koju su mu unuci kao nasljedstvo predali Historijskom arhivu u Pazinu. Nakon uvoda se u radu objašnjava zajednički kontekst navedenog gradiva s obzirom na različite stvaratelje te značaj tih primopredaja i u arhivskom i u osobnom kontekstu.

Sve tri biografski kontekstualizirane primopredaje jasno pokazuju kako je DAPA u slučajevima preuzimanja takvih ostavština »malih ljudi« preuzeo ne samo dužnosti skrbnika njihove materijalne ostavštine, nego je zadobio i povjerenje takvih stvaratelja ili njihovih nasljednika kao pouzdan čuvar i posrednik osobnih životnih priča.

SUMMARY

On the Autobiographical Records of Antun Hrvatin, Ivan Aničić and Katarina Šćuka-Kukec from the Fonds of the State Archives in Pazin

We have prepared this paper to serve as an introductory text for the three articles that follow in this issue of the *Vjesnika istarskog arhiva* (Istrian Archives Gazette), entitled “I was born in Kašćerga ... Autobiographical and chronicle records of Antun Hrvatin (1875 - 1913)”; “Letters of Ivan Aničić (Zlovečera) to Antun Flego (1910 – 1913); and ““Righe” (Lines) Entrusted to the Real Archives”. In addition to the introductory articles, these three articles include transcripts of autobiographical and chronicle records as well as copies of photographs, printed material and fragments created mostly in the first two decades of the 20th century and stored in two personal fonds (*HR-DAPA-904 Antun Hrvatin: 1905/1937 [1945/1946]* and *HR-DAPA-925 Katarina Šćuk Kukec: 1905/1989*) and the DAPA Letter Collection (*HR-DAPA-899/7 Letter Collection (1824/1913). Letters of Ivan Aničić to Antun*

Flego (1910/1913)). These are the legacies of Antun Flege and Katarina Schuk-Kukec, who personally handed them over to the Historical Archives in Pazin, or DAPA, and the personal papers of Antun Hrvatin, handed over to Historic Archives in Pazin by his grandchildren as inheritance. After the introduction, the paper explains the common context of the material with regard to the different creators and the importance of these bequests both in archival and personal context.

All three biographically contextualized handovers clearly show that, in the case of taking over such personal papers created by “small people”, DAPA not only assumed the duties of curator of their material legacy, but also gained the trust of such creators or their heirs as a reliable keeper and medium of personal life stories.

RIASSUNTO

Sulle annotazioni autobiografiche di Antun Hrvatin, Ivan Aničić e Katarina Šćuka-Kukec dai fondi dell'Archivio di Stato di Pisino

Abbiamo preparato il presente lavoro perché potesse servire quale testo introduttivo ai tre articoli che seguono in questo volume del *Bollettino dell'archivio istriano* dai titoli: „Sono nato a Caschierra...“. Annotazioni autobiografiche e di cronaca di Antun Hrvatin (1875-1913)“, „Le lettere di Ivan Aničić (Zlovečera) ad Antun Flego (1910-1913)“ e „Righe affidate al vero archivio“. In questi tre articoli, oltre alle spiegazioni introduttive, sono inserite le trascrizioni delle annotazioni autobiografiche e di cronaca e copie di fotografie, materiale stampato e frammenti prodotti prevalentemente nei primi due decenni del 20° secolo e conservati nei due fondi personali (*HR-DAPA-904 Antun Hrvatin:1905/1937[1945/1946]* e *HR-DAPA-925 Katarina Šćuka Kukec:1905/1989*) e nella Raccolta di lettere DAPA (*HR-DAPA-899/7 Raccolta di lettere (1824/1913), Le lettere di Ivan Aničić ad Antun Flego (1910/1913)*). Si tratta del patrimonio personale che Antun Flego e Katarina Šćuka-Kukec hanno consegnato personalmente all'Archivio storico di Pisino (all'epoca), cioè all'Archivio di Stato di Pisino e del patrimonio scritto di Antun Hrvatin che i suoi nipoti hanno consegnato all'Archivio storico di Pisino. All'introduzione al testo segue la spiegazione del contesto comune del citato materiale dato che i produttori erano diversi e l'importanza della loro consegna, sia nel contesto dell'archiviazione sia nel contesto personale.

Tutte e tre le consegne, biograficamente contestualizzate, dimostrano chiaramente che l'Archivio di Stato di Pisino, nel caso dell'accettazione di tali patrimoni di „gente comune“, ha accettato non solo l'obbligo di essere curatore della loro eredità materiale ma ha anche ottenuto la fiducia di questi produttori o dei loro successori in quanto custode affidabile e mediatore delle storie personali di vita.